

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח):

הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

ברכות הדלקת נר חנוכה - מקורות והערות

א. ברכת להדליק נר חנוכה

בגמרא למדנו "מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה". יש ראשונים שסברו שצריך לברך בנוסח: 'על הדלקת נר של חנוכה'. מאחר והכלל הוא שאם אפשר לעשות את המצווה על ידי אחר, מברכים 'על מצוות'. למעשה, נפסק להלכה לברך 'להדליק', והראשונים והאחרונים הסבירו בכמה הסברים מדוע בנר חנוכה אנו חורגים מהכלל.

אחד ההסברים המעניינים הוא הסברו של הרא"ש: מאחר ובפועל מתוך חביבות המצווה כל אחד מדליק, נחשבת המצווה כמוטלת על כל אחד ואחד וכאילו אין בה דין שליחות¹. שאלה נוספת נוגעת לנוסח ברכה זו. יש מברכים 'נר חנוכה' ויש מברכים כלשון הגמרא 'נר של חנוכה'.

החיד"א מסביר את מנהג המברכים 'נר חנוכה' כך: "כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה, ולזה אומר נר חנוכה, להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה. מה שאין כן נר שבת, הכונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתנו, וזה הנר המאיר הוא של שבת"².

ב. זמן הברכה

'כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן', כלומר שיש לברך על המצווה לפני קיום המצווה. לכן, יש לברך להדליק נר של חנוכה לפני ההדלקה.

נחלקו הראשונים בברכת שעשה ניסים (ושהחיינו בלילה הראשון).

מצד אחד ברור שברכה זו אינה מוגדרת כברכת המצוות, לכן לכאורה אין חובה לברך שעשה ניסים לפני ההדלקה. ואדרבה, ישנו צד להעדיף לברך לאחר ההדלקה כשהוא רואה את הנרות ויש 'פרסומי ניסא'. מצד שני, אולי צריך להסתכל על כל הברכות כיחידה אחת ולברכן יחד. להלכה פסק רמ"א שיש לברך את כל הברכות לפני ההדלקה³.

מקורות והערות

1 במסכת שבת (כג א) למדנו "אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך שתיים ומדליק מברך שלש מכאן ואילך מדליק מברך שתיים ורואה מברך אחת מאי ממעט ממעט זמן ונימעוט נס כל יומי איתיה. מאי מברך מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך".

ובבית יוסף (או"ח סי' תרעו) הביא מחלוקת ראשונים האם לברך 'על הדלקת' או 'להדליק' - "כתוב בשבלי הלקט (סי' קפה) במטבע ברכות שטבע ה"ר יוסף מצאתי ברכת חנוכה שטיבעה להדליק טעות סופר הוא חדא דסגי ליה על ידי שליח ועוד אם כן מפני מה לא השיב רב פפי (פסחים ז ב) כשאמר לו רב פפא לא סגי דלאו איהו מהיל נהי דלא סגי דלאו איהו מהיל דהא נר חנוכה סגי על ידי שליח ומברכין להדליק ומפורש בפרק לולב הגזול ירושלמי (ה"ד) כיצד מברכין על נר חנוכה אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות הדלקת נר חנוכה עכ"ל. אבל נוסחת הפוסקים הוא להדליק וכן נהגו ומאי דסגי ליה על ידי שליח י"ל דכיון דצריך לאשתתופי בפריטי ה"ל כאילו אינה יכולה להתקיים על ידי אחר וכן כתב הר"ן בפרק קמא דפסחים".

הקושיה שהביא השיבולי הלקט מן הכלל האמור במסכת פסחים של מצווה שלא מוטלת על האדם אלא ניתן לעשותה על ידי שליח נידונה בעוד ראשונים ואחרונים ונאמרו לה תירוצים שונים (מלבד תירוץ הבית יוסף, שמקורו בר"ן (פסחים ד ע"א מדפ"ר ד"ה ומיהו) - שמאחר ומשתתפים בפרוטה הרי זה כאילו המצווה מוטלת עליו).

הרא"ש (פסחים פ"א סי' י) תירץ שמאחר וכל אחד מדליק בביתו מחמת חיוב המצווה הרי זה כאילו המצווה מוטלת עליו - "וללהדליק נר של חנוכה אף על גב דאפשר לעשות ע"י שליח אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס".

וביאר הערוך השלחן (סי' תרעו סע' ב) "ביתר ביאור נ"ל דכיון דאין בית שאין מדליקין בו נר חנוכה וכל אחד מחוייב עכ"פ לראותם משום פרסומי ניסא הוה כמוטל על כל אחד לעשות". ביאור דבריו הוא שבנר חנוכה יש חקירה ארוכה האם המצווה נחשבת מצווה שבגופו, הערוך השלחן סובר שמאחר וכל אחד מחוייב לפחות לראות משום פרסומי ניסא הרי זה כמצווה בגופו (אע"פ שאינה מצוה בגופו באמת כדעת רוב הפוסקים).

והוסיף עוד טעם לנוסח 'להדליק' - "ולענ"ד נראה משום דלשון הדלקה משמע אפילו דלוקה ועומדת וקיי"ל דלא מהני ולכן לשון על הדלקת נר חנוכה משמע רק שתהיה דולקת אבל להדליק משמע דלא סגי שלא להדליק כמו שאמרו בגמ' שם לא סגי דלאו איהו מהיל ע"ש". ביאור

הדברים - נוסח להדליק מבטא פעולה מעשית של המדליק, הציווי הוא לפעול, להדליק. לעומת זאת נוסח על הדלקת לא מבטא פעולה אלא יש בכללו גם פירוש שניתן לברך ולצאת ידי חובה במה שכבר דלוק. והרי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה וממילא טבעו חכמים בנוסח הברכה את הדין הזה.

[בעניין נוסח ברכת המצוות - נמסר שיעור בבית מדרשנו ביום עיון לקראת פסח. ניתן לשומעו בקישור: <http://www.bmgasaf.org.il/lesson.asp?id=107>]

2. בשאלה אם לברך 'נר של חנוכה או 'נר חנוכה'. כבר ראינו לעיל שבגמרא לפי הנוסח בידינו כתוב "נר של חנוכה" (אמנם בכת"י מינכן כתוב "נר חנוכה")

למרות זאת פסק השו"ע (סי' תרעו סעי' א) "המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנוכה וכו'" והשמיט את המילה 'של'.

וכתב על כך בברכי יוסף (ס"ק א) "כן מנהגנו. וכן הוא נסח רבינו האר"י זצ"ל. אבל בליל שבת נסח הברכה להדליק נר של שבת. והטעם כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה, ולזה אומר נר חנוכה, להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה. מה שאין כן נר שבת, הכונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתנו, וזה הנר המאיר הוא של שבת [ועמ"ש באליה רבה]. ודוק".

ובשערי תשובה (ס"ק א) הביא עוד טעם לנוסח זה "עייין בא"ר ובמח"ב כת' עוד טעם דבחנוכה אין מצות המעשה רק בנר לבד משא"כ שבת שיש בה מצות מעשיות קידוש סעודה כו' ונר גם כן אחד מהם שייך לומר נר של שבת הנודע בכמה ענינים מבלעדי הנר".

שיטה מחודשת בשאלה זו נמצאת בשו"ת מהרש"ל (סי' פה) "נוסח הברכה להדליק נר שלחנוכה מלה אחת ולא של חנוכה שתי מלות". במחצית השקל (ס"ק א) הביא טעם לנוסח זה מהשל"ה הקדוש "דבשלמא נר שבת שהוא לצורכו משום שלום בית, אלא שמצוות שבת עליו, נקרא של שבת. אבל נר חנוכה דאסור להינות לאורה, ולא הודלק כי אם לשם מצות נר חנוכה, לכן יש לומר שלחנוכה תיבה אחת, שמורה שלא הודלק אלא לשם חנוכה ולא לדבר זולתו".

נוסח הגר"א (מעשה רב אות רלט) כדעת השו"ע 'להדליק נר חנוכה'

ובערוך השלחן (סעי' א) כתב "ובטור הגירסא של חנוכה בשתי תיבות וכן הוא ברמב"ם פ"ג [הל' ד'] ע"ש וכמו בנר של שבת שמברכין כן אבל בש"ע כתב נר חנוכה וכן הוא ע"פ האריז"ל ויש שכתבו שלחנוכה בתיבה אחת [של"ה] וכתבו דנר של שבת העשוי לתשמיש שייך לשון של שבת אבל נר חנוכה שאסור בתשמיש ואינו אלא לחנוכה בלבד לא שייך לומר של חנוכה שאינה של חנוכה אלא חנוכה בעצמה ומ"מ אין קפידא ואנחנו נוהגים לומר נר חנוכה".

ובשו"ת יבי"א (ח"ח או"ח סי' יא) כתב "בברכת הדלקת נרות חנוכה, הנוסח: "להדליק נר חנוכה". וכן הוא בספר הרוקח (סימן רכו אות ו). ואף שבגמרא (שבת כג א) מובא הנוסח להדליק נר של חנוכה, מ"מ בדקדוקי סופרים הביא מגמרא כתב יד הנוסח להדליק נר חנוכה, וכ"כ רבינו האר"י בשער הכוונות (דף קח ע"ד), כי ראשי תיבות של הנוסח הנ"ל, נח"ל, והוא שם קדוש היוצא מפסוק נוצר חסד לאלפים ר"ת נח"ל. ע"ש. וכן מרן השי"ע (סימן תרעו ס"א) כתב הנוסח "להדליק נר חנוכה". וכתב הפרי חדש שם שכן עיקר, ושהיא הנוסחא המדוייקת, ושלא כמו שכתוב בגמ' שלפנינו ובהרי"ף ורמב"ם "של חנוכה", שאין נוסחא זו עיקר. ע"ש. וכן כתב בשו"ת הלכות קטנות ח"א (סימן ג) שכן הוא על פי הסוד. וכנ"ל. וכן מנהיגו. וכמ"ש מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תרעו סק"א) ובמחזיק ברכה שם. וכ"כ בספר בן איש חי (פרשת וישב אות ב). ע"ש".

למעשה מכל זה עולה שלכל מנהג יש מקום ויסוד ונהרא ונהרא ופשטיה.

3. בריטבי"א (שבת כג א ד"ה מאי) כתב "מאי מברך וכו'. ונהגו לברך שלשתם קודם הדלקה משום דבכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן (פסחים ז ב), וכמו שמברך שלשתן קודם מקרא מגילה, ויש אומרים כי הראשונה שהיא ברכת המצוה צריך לברך תחלה, אבל השתים האחרות אומרים אחר שהתחיל להדליק שיהא רואה נסו ויברך עליו כעין הרואה נר חנוכה, ואין לשנות בזה המנהג".

ובבית יוסף (סי' תרעו) הביא מחלוקת מנהגים בסדר ההדלקה שיש לה נגיעה לזמן הברכה אם יש לברך תחילה את כל הברכות או שרק את ברכת להדליק יש לברך קודם ושאר הברכות, אדרבא, עדיף לברך אחרי הדלקת הנרות.

וז"ל הבי"י - "כתב ה"ר דוד אבודרהם (סדר הדלקת נ"ח עמ' ר ד"ה כתב) בשם ה"ר יונה שבליל ראשון מברך שלש ברכות אלו קודם ההדלקה דכל המצות מברך עליהם קודם עשייתן ובליל שני מברך קודם ההדלקה להדליק ושעשה ניסים מברך לאחר שמדליק נר ראשון קודם שידליק נר שני שהוא נס אותו היום וכן בליל שלישי קודם שידליק נר שלישי וכן ברביעי וכן על כולם עכ"ל נראה מדבריו שבנר שהתחיל להדליק בליל ראשון בה מתחיל בכל הלילות אבל מהר"י קולון ז"ל כתב בשורש (קפ"ג) מאחר שכתב המרדכי בפרק במה מדליקין (שם) בשם רבינו מאיר שיש להתחיל לצד שמאל כדי לפנות לימין משום כל פינות שאתה פונה וכו' (יומא טו ב) אם כן ראוי הוא להתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ויברך ובליל שני כשיוסיף נר אחר אצלו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין כדברי רבינו מאיר וכן בליל שלישי כשיוסיף עוד אחר סמוך לשתי נרות הראשונות יתחיל בו בנוסף ובו יתחיל הברכה ואחר כך יפנה לצד ימין וכן בכל לילה ולילה נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס

אבל אם היה מתחיל בליל הראשון להדליק בנר השמאלית גם בליל שני היה צריך להתחיל בו כדי להפנות לימין כדברי ה"ר מאיר וכן בליל שלישי וכן כל הלילות ונמצא שאין מברך אלא על נר אחד כל ימי חנוכה עכ"ל ואף על פי שלדברי ה"ר יונה לא שייכא קושיא זו מכל מקום קצת דוחק לומר דברכת שעשה נסים יברך ליל ראשון קודם הדלקה ובשאר לילות אחר הדלקה".

ומכח סברה זו כתב רמ"א (דרכי משה ס"ק ג) "לכן נראה לי שיש לנהוג כמהרי"ל לברך כל הברכות קודם ההדלקה ואין חילוק בין לילה ראשונה ללילות אחרות".

וכך פסק רמ"א להלכה (ס' תרעו סעי' ב).